

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 141.7(091)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.45.1>

СПОНТАННІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ ДАОСИЗМУ

Галина Арсентьєва

*Національний університет «Запорізька політехніка»,
Економіко-гуманітарний інститут, кафедра філософії
вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна*

Стаття присвячена соціально-філософському аналізу спонтанності в контексті даоської філософської традиції.

Даосизм підкреслював творчу природу спонтанності, спрямовану на реалізацію можливостей, закладених у людській індивідуальності де. Через де Дао добуває ситуації. Шукаючи з них вихід, Дао таким чином продовжує конструювати світ з урахуванням людської індивідуальності де. І саме так відбувається вічний рух, становлення та зміна світу з урахуванням пережитого окремою людиною.

Авторка статті зробила спробу виокремити елементи і структурні параметри спонтанності як однієї з атрибутивних властивостей принципу у-вей, чим зробила уточнення як сутнісної визначеності спонтанності, так і умов функціонування її, як процесу. Спонтанність розглядається як умова прояву самості людини та її самовизначеності.

Виведена дефініція спонтанності як прояв самодіяльності людини, як мимовільності її дій, як процес саморозвитку людини, здатності активно діяти під безпосереднім впливом своїх спонукань внаслідок внутрішніх причин, без безпосереднього втручання ззовні, із самого себе, тобто містить джерело свого руху в самому собі. Спонтанність – це такий прояв саморуку, в результаті якого людина стає самодостатнім світом і в той же час утворює самодостатній світ навкруги, створюючи гармонію і в собі, і в світі.

Якщо людина до самої себе дуже вимоглива, активна у прояві свого індивідуально не повторного почерку в тій діяльності, яка їй до душі і яку вона робить краще за інших, завдяки своєму таланту та самобутності, то для натхнення та творчого осяяння їй вкрай необхідна спонтанність. Тільки спонтанність здатна стати умовою прояву особливих якостей людини, обдарувань, вищого професіоналізму.

Ключові слова: даосизм, принцип недіяння, спонтанність, Дао, де.

Як відомо, будь-яка філософія, – хоч китайська, хоч українська, – не національні, не про конкретні країни, а про усе людство. Отже і ця стаття не про Китай, а про те, що давні китайці відкрили про щастя людини на Землі або на планеті із іншої галактики без різниці, хто ці люди за національністю, за віросповіданням чи за місцем проживання. А щаслива будь-яка людина, якщо вона займається справою за покликанням та має відносини любові, хоча б у найближчому для себе колі.

Давньокитайська філософія в контексті даоської філософської традиції дала відповідь, що все це створюється мистецтвом спонтанності. Дана стаття представляє результати пошуку відповіді на такі питання: у чому суть цього мистецтва спонтанності, який механізм функціонування цього процесу і як його застосовувати у всіх сферах людського життя, як за допомогою цього мистецтва спонтанності досягати результату швидко, легко

і з задоволенням, починаючи з сексу, закінчуючи відкриттями у науці чи у витворах мистецтва, у пізнанні Всесвіту чи у розумінні конкретної людини.

Давньокитайські джерела даосизму, що розповідають про спонтанність, дають нам унікальний погляд на таку грань духовного й суспільного життя, як творчість.

Тематику філософії спонтанності в контексті давньокитайської філософії досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Акімова А.О., Бойченко О.І., Бутко Ю.Л., Данилова Т.В., Кіктенко В.О., Михайлов В.С., Омельчук О.М., Родічева І.С., Шекера Я.В., Гране М., Пол К.-Х., Стивенсон Дж., Томпсон М., Слінгерленд Е., Уотс А., Юнг К.Г. та ін.

У нашому дослідженні джерелами дослідження стали, передусім, коментовані переклади трактату «Дао де Цзин» [1]. Як відомо, інтерпретація філософських поглядів Лао-цзи подана тут образною мовою і носить алегоричний характер, більш поетичний, ніж логічний. Все це обумовило і певні різночитання в трактовці і певні труднощі в розумінні спонтанності як атрибутивної властивості принципу *у-вей*, як в стародавні часи, так і зараз.

У даосській філософії образи на стільки сильні і багаті, що суто дискурсивно висловити їх словами майже не можливо. А категорія спонтанності іноді і зовсім цьому не піддається. Її логіка на стільки парадоксальна і суперечлива законам формальної логіки, що піддається лише інтуїтивному розумінню. Все це дуже ускладнило і наше дослідження. Але все ж таки нам вдалося дійти певних висновків і щодо сутності спонтанності, і щодо її характерних ознак, і щодо механізму її прояву.

Наше дослідження спонтанності базується на розумінні *недіяння* не як бездіяльності і навіть не як пасивної діяльності, а як особливого виду діяльності, що не зводиться ні до якої іншої діяльності [2]. Спонтанність – це прояв самодіяльності, це мимовільність дій, що ведуть до процесу саморозвитку, здатності активно діяти під безпосереднім впливом своїх спонукань внаслідок внутрішніх причин, без безпосереднього втручання ззовні, із самого себе, тобто містить джерело свого руху в самому собі. Визнання спонтанності саморуху та саморозвитку не виключає необхідності обліку зовнішніх впливів на об'єкт, що розвивається, його взаємозв'язку з усім об'єктивним світом. Головне тут – співвідносити свої дії, вчинки з природним перебігом речей.

Щоб бути доречним природі, – потрібно правильним чином сприймати реальність. Звичайна людина, керуючись інстинктами, не знає реальності, не бачить її. Вона бачить лише об'єкти, речі, які допомагають чи заважають її інтересам, її цілям. Звичайна людина сповнена оціночних суджень. Вона намагається все оцінювати за шкалою «добре-погано». Її так навчили. Тому її реальність – суб'єктивна, оцінна. А для того, хто слідує спонтанності, важливо навчитися бачити світ у його наготі, без емоційного оцінювання. Треба навчитися бачити світ як би очима людини, позбавленої емоцій і бачить будь-які події не миттєво, а з позицій Вічності. Тоді ви зможете побачити їх справжній зміст.

Рефлексія, вміння бачити себе з боку – необхідна умова, щоб навчитися витягувати себе із ситуації. Навколишнє середовище без наших суб'єктивних інтересів – це об'єктивна реальність. Спонтанність означає неспровокованість, самодостатність процесу, коли все настає у потрібний момент, коли процеси відбуваються, відповідно до своєї внутрішньої природи – не через роздуми, розрахунки чи бажання. Згідно з Лао-Цзи, якщо хтось хоче опанувати світ і маніпулює ним, того спіткає невдача. Бо світ – це священна посудина, якою не можна маніпулювати. Якщо ж хтось хоче маніпулювати їм, знищить його. Якщо хтось хоче привласнити його, втратить його.

Спокій, розслабленість та вільне волевиявлення – це і є обов'язковими умовами спонтанної діяльності, коли людина живе у відповідність до законів Всесвіту, перебуваючи в природності та природній простоті та гармонії, приймаючи те, що дає навколишній

світ як такий, який не суперечить істинно людській природі, коли людина не веде війни ні з оточуючим світом, ні із самою собою, бо вона відчуває свою самодостатність. Останнє дуже важливе. Бо якщо людина не самодостатня, вона намагається комусь щось довести. Якщо ви відчуваєте ворожість навколишнього світу – значить, вона живе у розладі зі світом і у розладі із власною природою. Якщо людина бореться за зовнішні ресурси, намагається у когось щось відібрати – значить, вона відчуває спустошеність у собі і не відчуває своєї цілісності. А причина дій багатьох людей – внутрішній дисбаланс, стан психологічної потреби втекти від почуття цієї внутрішньої порожнечі. Такі люди діють під впливом стимулів, видаючи реакцію, детерміновану, яка визначається системою поведінкових стимулів. Це не спонтанність, це навпаки – зумовленість. Спонтанність – це завжди діяння без боротьби.

Спонтанність неможлива без розуміння людиною своєї самодостатності. Самодостатність – це опора, насамперед, на свої внутрішні ресурси, віра в те, що Бог зробив людину за своїм образом і подобою. Якщо людина віри у свою чисту, просвітлену, божественну природу, – то вона не шукає ресурсів зовні, вона шукає їх у собі і ділиться своїми внутрішніми силами з оточуючими, шукає того, кому потрібна її допомога, хто готовий її прийняти. І це перетворює людину на стільки, що вона стає здатною здійснювати дії без підключення своєї волі, без напруги для досягнення поставлених цілей, її дії стають мимовільними та приносять задоволення, а не перевтому та знесилення.

Така мимовільна діяльність протікає в повній згоді людини зі своєю внутрішньою природою, з ухваленням миру та себе у світі. Не можна прийняти цей світ, не приймаючи себе. Адже ми є частиною цього світу. Тому, щоб по-справжньому прийняти цей світ – треба прийняти себе. Прийняття – це стан, який протилежний боротьбі, опору. Бо людина вірить у те, що народилася не випадково, що в неї є індивідуально неповторна програма та завдання у цьому житті – знайти свої цінності, смисли. Це означає не повну бездіяльність, а уникнення спроб надто значно змінювати перебіг подій і порядок речей. Потрібно жити відповідно до природи, адаптуючись до змін. Як зауважує німецький фахівець з китайської філософії Карл-Хайнц Пол, в цьому контексті людина проявляє своє *де*, як *Дао* у відношенні «повернення». А «повернення» Дао приблизно визначається як тенденція Шляху повертати та досягати рівноваги між екстремальними можливостями. Якщо орієнтуватися на принципи природи, то незбалансовані відрізки життя людини вирівнюються природним чином [3].

У спонтанній діяльності людина не може наперед знати, куди і як їй рухатися. І в цьому вказувати і дозволяти ніхто зовнішній їй не може, тільки вона сама визначає напрям у відповідність зі своїм внутрішнім позивом. Людина визначає правильність курсу з динаміки течії власної енергії. Якщо це приносить йому задоволення і відчуття, що все йде, як за нотами, протікає ніби само собою, без особливих зусиль, якщо вона відчуває стан потоку – отже, рухається у потрібному напрямку. Якщо ж нічого її не тішить, кольори збігли і все зупинилося – значить, вона досягла своїх особистих кордонів і треба рухатися в інший бік.

Будучи природним процесом, спонтанна діяльність містить у собі найважливіший для людини механізм захисту її особистості та інтегрованості. Спонтанність людини і є найвищою формою адаптації до умов мінливого світу. Адже людина реалізує себе в конкретних життєвих обставинах і просто не можемо бути ефективною, не враховуючи їхньої природи.

У спонтанній діяльності людина діє відповідно до своєї внутрішньої природи, посилюючи свої сильні сторони та захищаючи слабкі, реалізуючи свої можливості та

зменшуючи, контролюючи ризики. Таким чином, спонтанність є інструментом підвищення нашої сили. Розвиваючи себе, контролюючи себе зсередини, а не зовні, ми спираємося на власні внутрішні ресурси, наші джерела сили.

Але не усяка людська творчість підлягає дійсно спонтанному прояву Дао через людину. Часто творчість людська є не що інше, як діяльність *его* людини. У цьому випадку людина бажає показати світові, що вона хтось: художник, скульптор, поет, музикант. Людина хоче показати світові, що вона із себе представляє. Її творчість в дійсності позбавлена творчого начала, і тоді творчість є лише підпіркою її *его*. Спочатку ця творчість і не була справжньою творчістю. Але коли людина перестає думати про неї, вона стає більш чутливою, більш відкритою, більш живою. Треба не чекати осяяння та натхнення, а жити звичайним життям, звичайними радощами, але обов'язково у гармонії із собою та з оточуючим світом, – і тоді з цієї жвавості, чутливості та відкритості невдовзі виникне нова творчість. Людиною заволодіє щось неймовірне. Це вже не буде її діяльністю. Людина стане знаряддям Дао. І через нього потече енергія. Вона не буде створена нею, вона лише тектиме через неї. Людині потрібно лише дозволити через неї текти так, щоб, коли Дао почне творити через цю творчу людину, – вона йому не заважала. Звичайна творчість походить від *его*, яке заявляє: «Я творець». Тому бачимо, що звичайний поет, звичайний художник дуже егоїстичні. Важко знайти більш егоїстичних людей, ніж люди мистецтва, вони дуже егоїстичні. Вони постійно критикують один одного, сваряться, і кожен стверджує, що він єдина справжня, оригінальна, творча людина. А насправді це просто пошуки способу, засоби задоволення своїх егоїстичних амбіцій. Але є простір Дао всепроникаючого, і справжня творча людина періодично відчуває в собі появу нової енергії, яка, крім нього, породжує вірші або веде пензлем художника. У такому разі він навіть не зможе підписатися та сказати: «Це моє». Він тільки зможе з вдячністю сказати: «Дао обрало мене знаряддям, посередником».

Спонтанність включає процес саморозвитку. Враховуючи, що спонтанність – це життя без певних цілей, то саморозвиток – це і є самоціль і самоцінний процес. І він не має кінця і краю. Людина живемо, поки вона саморозвивається зсередини – назовні. Саморозвиток – нескінченний, спонтанний процес, як спіраль, що розкручується, з кожним витком якої людина стає все сильнішою і масштабнішою. І поки людина здатна рости, розвиватися, бути спонтанними – вона живе. І, якщо людина не зайнята саморозвитком, значить, – вона фактично не живе або живе не своїм життям, що, загалом, те саме.

Спонтанність, що веде до саморозвитку, – це єдиний спосіб для людини повернути собі саму себе, пізнати свою природу і жити у відповідність до неї. Так що спонтанну діяльність можна розглядати як спосіб стати повністю реалізованим людиною, що знайшла своє місце в Світобудові.

Наше дослідження дозволяє зробити висновок, що спонтанність у даоському розумінні сприяє реалізації можливостей, закладених у людській індивідуальній неповторності. Завдяки спонтанності не тільки створюються сприятливі умови щодо цього, але в той же час і щодо утворення самодостатнього світу навкруги, створюється гармонія як в людині, так і в її оточенні. Але заважає цьому непізнанність людьми свого неповторного «Я», займання з раннього дитинства справами не за покликом серця, що не приносять задоволення, а потребують вольових зусиль. І це робить більшість людей, коли вони вимушені напружуватися сильніше і рухатися швидше там, де натиск скоріше шкідливий, а саме: у творчій діяльності, в якій немає алгоритму дій і не може бути термінів виконання, а потрібні насага і натхнення, які приходять не на замовлення, а самі і невідомо коли і звідкіля. І якщо вони прийшли, потрібно ловити

момент і використовувати його по максимуму, бо тільки так можна досягти найкращих результатів і успіху швидко і легко.

Спонтанність здатна оптимізувати різні види діяльності, коли діяльність не має прикладу виконання дій і коли не можна пояснити алгоритм, як це робиться, коли діяльність робиться буквально сама, невимушено та ефективно.

Завдяки спонтанній діяльності в людині проявлятися починає сильне *де*, яке не тільки їй дозволяє йти безперешкодно власним індивідуально неповторним шляхом, а й чинить певний вплив у цьому на інших людей. Завдяки спонтанності висвітлене *де* робить людину харизматичною, вона починає притягувати інших і вселяти в них довіру, як до себе, так і до своєї справи. Але тільки сама людина може зрозуміти, чи діє вона відповідно до потоку *Дао* або просто потурає своєму *его*. Даосисти говорили, що треба спостерігати і навчитися прислухатися до власного внутрішнього голосу та до голосів нашого оточення.

У стані спонтанності людина відчуває себе частиною Єдиного цілого, до якого належать і інші люди. Здатність діяти в світі абсолютно спонтанно і в той же час в повній гармонії з природним порядком природної і соціальної реальності *Дао* – це ціле мистецтво. А будь-яке мистецтво передбачає натхнення. А воно не приходить у результаті наполегливих зусиль, неймовірних напружень чи, навпаки, довгих пасивних очікувань. Воно приходить не відомо звідкіля і не відомо коли, але обов'язково після того, як людина довгий час працювала в цьому напрямку, і він відповідав її інтересам і здібностям, повністю захоплював собою усю творчу особистість як у думках, так і у ділах та вчинках, коли людина бачить в предметах те, чого ніхто не бачить, аналізує те, над чим ніхто ніколи не замислювався.

Під час натхнення і осяяння люди більш цілісні, зібрані, більше знають про себе і про світ під час цих вершинних моментів. У таких випадках ми думаємо, діємо і відчуваємо більш ясно і точно. Ми сильніше любимо і ближче приймаємо інших, у нас слабкіше внутрішні конфлікти і тривога, і нам легше направити нашу енергію на творчість.

Завдяки особливій спостережливості, сильному чуттєвому сприйняттю, здатності до глибокої зосередженості, сильної гри уяви, багатогранності інтересів або хоча б уникнення вузької спеціалізації йде своєрідна підготовка глибокого розуміння тієї справи, яку людина робить краще за інших. А потім людині бажано відчути момент, коли всі напружені зусилля треба припинити та дати собі відпочинок, розслабитися, переключитися на щось інше. Усе це може наблизити момент осяяння. Не виключено, що він так і не настане. Передбачити його неможливо. Але помічено, що те, що геніям відкривалося в одному спалаху осяяння, може дійти до менш обдарованих людей не так яскраво і не так конкретно.

У будь-якому разі спонтанність потребує подальших досліджень, бо завдяки їй відбувається натхнення у самовираженні людського «Я». А саме це і дає відчуття щастя.

Список використаної літератури

1. Акімова А. О. Художні особливості філософського трактату «Дао Де Цзін». *Збірник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. «Літературознавчі студії»*. 2013. №37. Ч. 1. С. 10–15.
2. Арсентьєва Г.О. Поняття «недіяння» в контексті даоської філософської традиції. *Вісник Львівського університету: зб. наук. пр. Серія: «Філософсько-політологічні студії»*. Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2021 р. №36. С. 20–29.
3. Данилова Т. В. Онтологія процесів, або декілька слів про даосизм. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Гуманітарні студії*. К., 2014. Вип. 203(2). 166 с.

4. Бойченко О. І. Принцип недіяння у філософії Давнього Китаю (на матеріалах даосизму та легізму). *Філософські проблеми гуманітарних наук*. К.: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2012. Вип. 12. С. 15–19.
5. Кіктенко В. О. Історія українського китаєзнавства (XVIII – початок XXI століття). Київ, 2018. 388 с.
6. Михайлов В. С. Філософія даосизму: онтологічні принципи та соціально-історична ретроспектива. *Мультиверсум. Філософський альманах*. К.: ІФ НАН України, 2008. Вип. 74. С. 28–45.

SPONTANEITY THROUGH THE LENS OF TAOISM PHILOSOPHY

Halyna Arsentieva

*National University "Zaporizhzhia Polytechnic",
Institute of Economics and Humanities, Philosophy Department
Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine*

The article is devoted to find out the content, role and importance of spontaneity in the context of the Taoist philosophical tradition.

Spontaneity remains hidden for language aids, understanding and knowledge. Spontaneity is much worse logically analyzed (sometimes it does not come at all) than usual for perception Europeans discourses, however the logic laid in it is paradoxical and disputes the laws of formal logic. «Dao de zhin» is so delicate for understanding treatise, where everything is at the level of intuitive understanding, deep penetration. Going beyond these categories or translating them into similar categories of Western philosophy is almost impossible. On the one hand, spontaneity allows all to develop without interference from any outside; on the other hand – tells about ridiculous things, paradoxes in the parables allegorically and figuratively, to convey the unwise man inclination to the unspoken. In the Taoist philosophy images are stronger and richer than the purely cursive expression of words.

However, the author of the article, nevertheless made an attempt to separate elements and structural parameters of spontaneity as one of the attribute properties of the U-way principle, what made a clarification of both the essence of spontaneity and the conditions of its functioning as a process, and not as an instant insight. Spontaneity – it is an manifestation of self-determination. Spontaneity is a manifestation of self-reliance, it is the immobility of actions, the process of self-development, the ability to actively act under the direct influence of your own motives as a result of internal reasons, without direct interference from outside, however from yourself, that is, contains the source of own movement in itself. Spontaneity – this is a manifestation of self-movement, as a result of which not only everyone becomes self-sufficient world, however at the same time all form a self-sufficient world, which in essence becomes a world of harmony.

Key words: Taoism, the principle of malpractice, spontaneity, Dao, de.